

ПОСЛЕДСТВИЯ ОТ ПРОСТРАНСТВЕНАТА СЕГРЕГАЦИЯ

Надежда Илиева¹, Иванка Ботева¹

DOI: 10.35101/prg-2023.3-4.7

В статията се разглеждат основните характерни особености на пространствената сегрегация и последствията, които тя предизвиква предимно върху социалната сегрегация. Отбелязани са мненията на световни учени, според които повечето последствия са отрицателни. Отделено е внимание и върху положителните последствия и рисковете, които те крият.

Ключови думи: пространствена сегрегация, пространствена стигматизация, социализация, интеграция на етническите групи

CONSEQUENCES OF SPATIAL SEGREGATION

Nadezhda Ilieva, Ivanka Boteva

Abstract: The paper examines the issue of spatial segregation, which has been the subject of a number of research studies and policy discussions. Almost a century ago, segregation became the subject of discussion by a number of authors who emphasized its importance for the integration of ethnic groups in the United States and in some European countries. In recent years, spatial segregation – a common feature of numerous large cities in Europe – along with the integration of minority groups and immigrants, has attracted more and more attention. Generally, large cities in Western Europe attract immigrants from different countries and are distinguished by a wide variety of ethnic minorities, which become an important component of the urban population. Many scientists analyse the existing segregated spaces, study their characteristics, and the consequences of their influence not only on the segregated population, but also on the surrounding urban space. Some of the main aspects in the study of spatial segregation are: 1. Clarification of the space-time relationship, or the analysis of urban spaces and their change over the years; 2. Clarification of the space-population relationship, or the analysis of the influence and reflection of spatial patterns on the lifestyle of the population that

¹ Департамент География при НИГГГ – Българска академия на науките; nadeto.ilieva@abv.bg; iboteva@abv.bg

inhabits such spaces. The nature of the location of the segregated areas, and their position in relation to other objects in the urban space, is of utmost importance for the consequences that follow the process of segregation. Klaff (1987) points out that for geographers, spatial location is a major determinant of interaction patterns, although in recent decades, developments in transport and communication technologies have made it possible to reduce spatial constraints. As spatial proximity increases, the likelihood and degree of social interaction increases. For a large part of the rest of the population, which has a higher social and professional status, segregated neighborhoods have a negative social image and are outside the so-called mental maps of the residents as a possible habitat. Almost always, the bad reputation of these neighborhoods is transferred to the neighboring urban areas as well, but it also has a negative impact on public policies and investment activity, as well as on the attempts of state bodies and local authorities to integrate segregated population groups. A very important characteristic of segregated spaces is the so-called "proximity effect", referring not only to the proximity of individual residents, but also to their access to various institutions. These effects are defined as negative in terms of socialization processes and future life trajectories, and are linked to a number of problems, such as long-term unemployment, poor social contacts, increase in crime rates, difficult access to local urban resources, etc. In addition to those negative consequences, some positive features can also be noted, such as inter-ethnic support within the segregated group; possibilities to organize institutional support, especially when the group is more numerous; establishment of joint business opportunities among the members of the segregated group, etc. However, those positive features of segregation help consolidate the given population group and make future integration attempts even more difficult. Evaluating the positive and negative effects of spatial segregation, it can be concluded that the negative effects are significantly more. In modern discussions, the prevailing opinion is that spatial segregation strengthens the existing social inequalities and leads to many other negative consequences related to restrictions on the participation of segregated residents in the social life of the city, low quality of education, low degree of integration into the labor market, deteriorated health indicators etc. In this regard, measures are being taken by state and local authorities to overcome these consequences, which will be the subject of a subsequent publication.

Keywords: spatial segregation, spatial stigmatization, socialization, integration of ethnic groups

УВОД

Една от основните причини за нарастващия интерес към темата за пространствената сегрегация през последните десетилетия се свързва с преобладаващите отрицателни последици за населението като цяло, а не само за това, което обитава сегрегираните квартали. Това е и основание тази тема да заема съществено място както в научните изследвания, така и в политическите дискусии, при това не отскоро. Още през 1925 г. Park, Burgess обобщават, че "физическото разстояние генерира социална дистанция". По-късно други учени като Duncan и Lieberson (1959), Peach (1975), Massey, Denton (1988) и др. в своите трудове поставят акцент върху връзката между пространствената сегрегация и интеграцията на етническите групи въз основа на тяхното пространствено разположение в градските райони. Много от тези автори поддържат мнението, че моделите на пространствена сегрегация са показателни за процесите на

асимиляция или интеграция, а концентрацията на население с нисък социален статус намалява шансовете им за възходяща социална мобилност. Haussermann (2005) определя, че сегрегацията е „проекцията на социална структура върху пространството“, а според Francini (2013) формирането на „етнически анклавни“ в градовете може да застраши социалната, културната и пространствената цялост на града. В повечето съвременни дискусии преобладава мнението, че пространствената сегрегация засилва съществуващите социални неравенства и води до много други негативни последици.

През последните години икономическото и социалното развитие, интеграцията и процесите на пространствена сегрегация на малцинствените групи и имигрантите, която е обща характеристика на голяма част от големи градове в Европа, привлича все по-голямо внимание поради политическия натиск, свързан с големите имиграционни потоци в повечето европейски страни, а малцинствените групи се превръщат във важен компонент на населението на съвременните градове. Обикновено големите градове в Западна Европа привличат имигранти от различни страни и се отличават с голямо разнообразие от етнически малцинства. Темата за пространствената сегрегация на градовете се засяга в множество публикации на учени в много европейски страни: Дания (Amersfoort, 1982); Швеция (Andersson, 1998; Musterd, 2002); Норвегия (Wessel, 2000); Ирландия (Boal, 1981); Великобритания (Johnston и др., 2002; Kearns, 2002; Johnston и др., 2007); Германия (Friedrichs, 1998); Франция (Jacquier, 2001); Гърция (Maloutas, 2003, 2007; Bourlessas, 2013; Mechmet, 2012 и др.); Италия (Petsimeris, P. 1998; Busetta и др., 2015); Турция (Gultekdn, 2009); Унгария (Ladanyi, 2002) Полша (Weclawowicz, 2002; Marcińczak, 2007); Чехия (Sýkora, 1996; Sýkora, 2009; Toušek, 2009, 2011; Matoušek и Sýkora, 2011) и др.

Засилените миграционни потоци към Европа през последните години остросят проблема с жилищното настаняване на бежанците, с осигуряване на препитанието им и бъдещия им статут в съответните държави. В ЕС са разработени редица документи, отнасящи се до политиките за териториално сближаване, предложени от ЕС в Договора от Лисабон, до бъдещото развитие на европейските градове, които да се превърнат в места на социален напредък и необходимостта да се работи в посока към „...социално сближаване, баланс и интеграция, да се намалят различията между кварталите и да се достигне до ниска степен на пространствена сегрегация и социална маргинализация“ (доклад „Градовете на бъдещето“, разработен от ЕК, 2011).

Европейската комисия в своето съобщение от 2011 г. „An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020“ подчертава, че е необходимо всички страни членки на ЕС да разработят набор от мерки, определени с националните програми за реформа. Националните стратегии за интеграция на ромите следва да са адаптирани към специфичните им особености и нужди в съответната страна, а заложените минимални стандарти да се основават на общи, сравними и надеждни показатели.

ХАРАКТЕРНИ ОСОБЕНОСТИ И ВЛИЯНИЕ НА ПРОСТРАНСТВЕНАТА СЕГРЕГАЦИЯ

Изследванията, свързани с пространствената сегрегация, се превръщат в основно направление в геоурбанистиката и градската социология през последните две десетилетия. Учените насочват вниманието си към измерване на нивата на пространствена сегрегация, в която различните етнически групи са пространствено разделени в своите жилищни среди, на причините, последиците, картографирането и на формирането на различни пространствени модели.

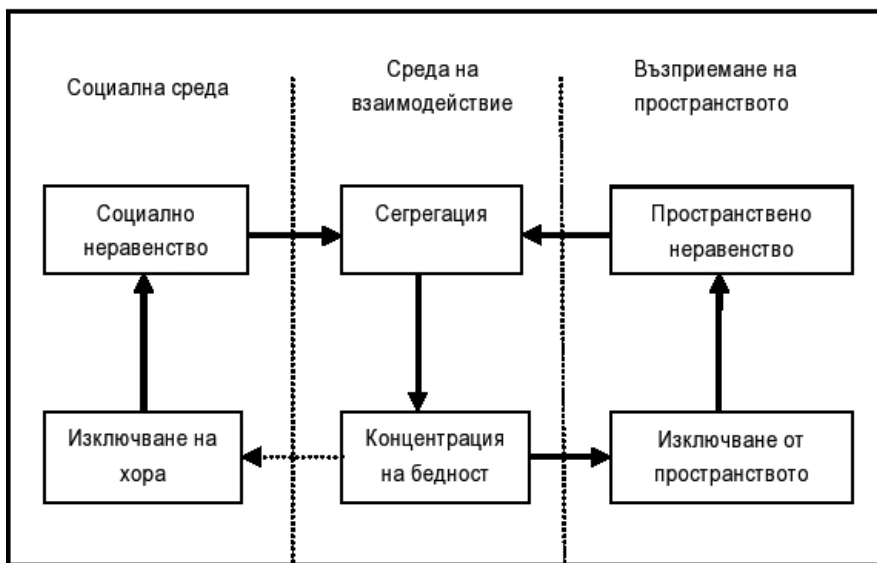
Едни от основните направления в изследването на пространствената сегрегация са насочени към:

- Изясняване на връзката пространство–време, или разясняване и анализ на сложните, разнообразни и взаимни връзки между градските пространства и проследяване на промените им през годините;
- Изясняване на връзката пространство–население, или анализ на влиянието, отражението на формираните пространствени модели, начина на живот, ценностите, начина на мислене и поведение на населението, което обитава това пространство, преплетени през предимствата и недостатъците, които то предоставя.

Пространствената сегрегация се проявява по различен начин през отделните исторически периоди в зависимост от различните политически и идеологически влияния.

Сегрегация се наблюдава в повечето големи съвременни градове както в развитите, така и в развиващите се страни. Със своите специфични културни характеристики градовете в различните части по света се различават по начина и степента на социално и етническо групиране. Формираните пространствени модели в рамките на един град могат да се променят съществено във времето и разкриват влиянието на конкретни социално-икономически условия. Според York et al. (2011) е рисковано да се говори за „типични“ модели. Musterd (2005) посочва, че възприемането на пространствената сегрегация е различно в отделните страни. В стремежа си да допринесе за по-широкото разбиране на понятието пространствена сегрегация авторът се опитва да изясни причините за различните нейни измерения в Европа и САЩ и заключава (Musterd, 2006), че като цяло равнищата на сегрегация както на етническата и расовата сегрегация, така и на социално-икономическата сегрегация, са по-ниски в европейските градове, отколкото в градовете в САЩ и Южна Америка. В Европа пространствената сегрегация се свързва обикновено с тези етнически общности, които са дошли от страни с коренно различна култура и/или бивши колонии, и/или държави с различия в социално-икономическото си развитие (предимно имигрантски общности в западноевропейските градове и ромската етническа общност в градовете в Източна Европа). Европейските градове са много по-хомогенни по отношение на етническите и расовите признаци на населението им (Musterd, Fullaondo, 2008).

Andersen (2002) представя взаимодействието между сегрегацията и не-облагодетелстваните квартали, като прави опит да илюстрира особеностите при това взаимодействие, без да включва основните причини за социално и пространствено неравенство (фиг. 1). Обикновено формирането на необлагодете-

Фиг. 1. Модел на пространствена сегрегация (източник: Andersen, 2002)

телствани квартали се разбира като последица от сегрегацията. Връзката между тези явления обаче е по-сложна и може да бъде тълкувана и в обратен смисъл. Сегрегацията е свързана със социално и пространствено неравенство, които могат да бъдат разглеждани едновременно и като последици, и като причини за нея. „Исклучването на хора“ създава социално неравенство, а „исклучването на места“ – пространствено неравенство. Като цяло основната последица от сегрегацията е концентрацията на бедност.

ХАРАКТЕРИСТИКА НА ПРОСТРАНСТВЕНАТА СЕГРЕГАЦИЯ

Тук се разглеждат няколко характерни особености на пространствената сегрегация, които са взаимосвързани и в голяма степен си взаимодействат.

На първо място трябва да се постави характерът на *местоположението на сегрегираното пространство*, позицията му спрямо други обекти в пространството, което е от изключително значение за последиците, които произтичат от него. Klaff (1987) посочва, че за географите пространственото местоположение представлява основна детерминанта на моделите на взаимодействие, въпреки че през последните десетилетия развитието на транспортните и комуникационните технологии дават възможност за намаляване на пространствените ограничения. Независимо от това местоположението на жилището продължава да се разглежда като най-важния фактор при дефинирането на различни социални и пространствени взаимодействия. Така например, ако кварталът се намира в близост до икономическия център, в който обитателите могат да намерят работа, този факт ще има положително влияние върху намаляването на безработ-

тицата. Същото се отнася, ако в близост се намират обекти, които предоставят различни видове услуги, свързани с образованието, здравеопазването и др. Близостта на етническите групи определят моделите на социално взаимодействие и пространствен достъп до социални услуги. С увеличаване на пространствената близост вероятността и степента на социално взаимодействие се повишава.

На следващо място трябва да се отбележи формирането на *пространствената стигматизация*, причина за която е състоянието на сегрегираното пространство, степента на благоустрояването му с видими признаци на влошаване и др. Превръщането на тези територии в хомогенно в етническо и/или социално отношение пространство води до промяна в начина, по който тези пространства се възприемат от „външните“ за него обитатели. За голяма част от останалото население, което с по-висок социален и професионален статус, тези квартали са с отрицателен социален образ и са извън т.нар. мисловни карти като възможна среда за обитаване. Почти винаги лошата репутация на тези квартали, свързана с проблеми с престъпността, наркотиците, насилието, антисоциалното поведение, се пренася и към намиращите се в съседство градски райони, което е причина за намаляване на цените на пазара на недвижими имоти, изселване на жители с по-висок социален статус, а на тяхно място се заселват обитатели от същата етническа и/или социална принадлежност. Ефектите от териториалната стигматизация се отразяват негативно и върху публичните политики и инвестиционната активност. След като кварталът е обявен като територия „извън закона“, извън общата норма, лесно е местната администрация да бъде оправдана, когато не прилага законови мерки (например, когато властите си „затварят очите“ пред новопоявилите се незаконни постройки, без да се предприемат действия за тяхното отстраняване). Резултатът е допълнителна маргинализация на жителите.

Не на последно място трябва да се постави една характерна и изключително важна особеност на пространствената сегрегация, която се отнася до т.нар. „*ефекти на съседството*“. Тези ефекти се определят от въздействието на даден индивид върху друг, живеещ в непосредствена близост и намиращ се в редовен контакт с него (Webber, 2004). Според нас под „съседство“ трябва да се разбира не само близостта между хората, но близостта и достъпа до местните градски ресурси. Определени характеристики на съседството имат отрицателно въздействие при вземането на редица индивидуални социални, икономически, образователни и здравни решения.

В своя разработка Wilson (1987) развива своите виждания за негативните ефекти в квартали с голяма концентрация на население в контекста на пазара на труда и проблема с дългосрочната безработица и подчертава отрицателните ефекти върху процесите на социализация. Посочва също, че това би било предпоставка за създаване на негативни модели на поведение сред младите хора, което ще ограничи усилията, насочени към подобряване на уменията им и ще доведе до намаляване на възможностите им на пазара на труда. Един от основните изводи, които според автора се налагат, е, че „безработицата се засилва от нарастващата социална изолация в бедния квартал“ (Wilson, 1991). Именно тези виждания на Wilson служат като основа при дебата за „ефектите на съседството“, в който американските учени Lewis (1966), Wilson (1987), Massey и Denton (1993) описват рисковете, на които е подложено населението в сегрегираните

пространства, по отношение на престъпността, качеството на образованието, социалното участие, интеграцията на пазара на труда.

В същата посока е и хипотезата за пространствено несъответствие, изразяваща се в несъответствие между предоставяните възможности за работа, които според Musterd и Andersson (2006) не са равномерно разпределени в градското пространство, от една страна, и безработните лица, които могат да бъдат пространствено отделени от съответните възможности за работа, от друга. Авторите смятат, че тази хипотеза е по-подходяща за САЩ, отколкото за западноевропейските градове, поради липсата на добри колективни системи за градски транспорт в много американски градове и по-съществена промяна на възможностите за работа в предградията. Това обаче не означава, че пространственото несъответствие няма отражение в европейските градове.

Musterd и Andersson (2006) отделят внимание и на въздействието върху бъдещите житейски траектории, независимо от индивидуалните характеристики, което може да окажат репутацията, социалната композиция и социализацията в квартала, както и местните социални мрежи и кварталните услуги. Авторите подчертават, че „ако по-голямата част от населението на квартала е безработно, търгува с наркотици, често се озовава в затвора и т.н., тогава тази ситуация се възприема в крайна сметка като „нормална“, което може да постави началото на култура на бедността, описана от Lewis (1966)“. Освен това основното предположение, изразено в посочената публикация, е, че голямата хомогенна концентрация на бедни хора ще има отрицателно въздействие върху техните възможности за интегриране в градското общество. Това важи за голяма част от имигрантите, но и за други домакинства, които имат ограничени възможности да продължат възходящото си развитие. Децата и юношите, които живеят в тази среда, рискуват да се социализират с „лоши примери“ като ролеви модели.

Шведският учен Andersson (1998) отделя внимание на вида и качеството на социалната мрежа, като смята, че тя потенциално допринася за „ефекта на съседството“. Той твърди, че развитието на мрежите по определени линии (възраст, пол, класа, етническа принадлежност) може да стимулира или намали откриването на нови възможности и да възпрепятства индивида да заеме слаба социална позиция. Тези мрежи могат да бъдат особено важни за работещите, тъй като те вероятно ще се нуждаят от тях, за да получат подходяща информация за свободни позиции и други възможности.

Друг „ефект на съседство“, който споменават Musterd и Andersson (2006), е различният достъп до качеството на местните градски ресурси, като например училища с добро качество, детски заведения, предучилищни и извънкласни програми, качество на персонала, предоставящ тези услуги, материалната база, степен на внимание, наблюдение и стимулиране на децата, както и достъп до медицински грижи. Лицата, които нямат в близост тези услуги, могат да имат отрицателно въздействие върху социалните възможности.

Не по-малко важен „ефект на съседството“, който също отбелязват Musterd и Andersson (2006), е степента на престъпност и насилие. Високото ниво на престъпност в квартала може да има големи отрицателни последици в сферата на социализацията, може да доведе до изолиране на отделни жители и дори до нежелание да излизат от домовете си.

ВЛИЯНИЕ НА ПРОСТРАНСТВЕНАТА СЕГРЕГАЦИЯ

Въздействията, на които са подложени жителите на даден квартал, имат както положителни, така и отрицателни социални последици. От анализа на литературата става ясно, че негативните последици от пространствената сегрегация значително надвишават положителните. Повечето от европейските изследователи са на мнение, че появата на градския упадък и изостаналите квартали е свързано със социалната сегрегация, което се потвърждава и от съвременните дискусии, според които пространствената сегрегация засилва съществуващите социални неравенства и води до много други негативни последици. Може да се направи изводът, че по този начин пространствената сегрегация се превръща в основна причина за социалната сегрегация и възпроизвеждане на акумулираните недостатъци.

Съществуват много дебати за това дали и до каква степен пространствената сегрегация възпроизвежда или засилва социалното разделение и неравнопоставеност. Преобладава мнението, че пространствената сегрегация е израз на социалната изолация, която изостря бедността и ограничава групите да участват активно в социалния живот. Според повечето публикации жилищната сегрегация намалява социалните контакти, образователните и кариерните очаквания и оформя предвидени житейски траектории на членовете, при които уязвимостта между поколенията се възпроизвежда. Обикновено по-високата степен на пространствена сегрегация е свързана със:

- по-ниски средни доходи;
- високи нива на бедност;
- ограничени възможности за заетост;
- висок дял на заетите в сивия сектор на икономиката;
- хронична, висока безработица;
- концентрация на хора с по-ниски умения и образователно равнище;
- висок дял на инвалидност;
- висок дял на домакинствата, които получават социални помощи и други обезщетения;
- липса на постоянна и добре платена работа на пълен работен ден;
- по-малко представители в управленските среди и в отделните институции от населението, обитаващо тези квартали;
- по-евтини жилища, в някои случаи висока концентрация на социални жилища;
- липса на удобства;
- забавена или възпрепятствана интеграция;
- трудности при предоставяне на услуги и осигуряване на учебни заведения;
- предпоставки за възникване на социални конфликти;
- престъпност;
- възпрепятстване на интеграцията и активното гражданско участие.

Трябва да се подчертае, че последициите от пространствената сегрегация имат различен характер при отделните етнически групи. Освен изброеното дотук може да се добави още и възможността за поява на безскрупулни работодатели, включително и на такива от същата етническа общност, които да се

възползват от местното население по изключително експлоататорски начин, е много по-голяма. Същото се отнася и до предоставянето на нелегални кредити, с високи лихви, много неизгодни за местното население, манипулация на жителите по време на избори и т.н.

Учените поддържат мнението, че степента на пространствена сегрегация е приемлив показател за интеграция и асимилация (Klaff, 1987). Етнически затворените обособени квартали изолират групата от важните механизми на интеграция, ограничават културните контакти, които оказват влияние върху социализацията на младото население и взаимодействията между отделните групи. Очертава се твърдението, че сегрегацията ограничава социалната мобилност и има особено силни отрицателни ефекти върху психологическото развитие на сегрегиранията група.

Пространствената сегрегация може да доведе и до положителни социални резултати, като те са по-характерни при доброволната пространствена сегрегация. Сред позитивните последствия могат да се посочат следните:

- междуетническа подкрепа;
- възможност за организиране на институционална подкрепа, особено когато групата е по-многобройна;
- създаване на общ бизнес между членовете на етническата група.

Тук обаче се поставя един много важен въпрос – за кого се отнасят тези положителни резултати? Отговорът му е недвусмислен – те се отнасят за сегрегиранията население. Създадените сегрегирани пространства се характеризират с концентрирано население, обединено по етнически, религиозен, икономически, политически и т.н. признаци чрез вътрешни социални мрежи и правила, закони, норми. Това обединяване и капсуловане поставя все по-големи пропасти между това население и останалото мнозинство, но трябва да се отбележи, че дистанцираност се наблюдава и в двете посоки. Продължителното съвместно съществуване създава условия за увеличаваща се междуетническа подкрепа, за икономическа и социална самостоятелност, откъдето идва и желанието за запазване на определена етнотериториална общност, консолидирана не само по отношение на жилищната среда, но и в останалите социални пространства. Това един вид самоутвърждаване като отделна общност прави по-трудно участието на държавните органи в управлението на пространството, като по този начин се забавят процесите на интеграция. Както бе посочено по-горе, Francini (2013) определя формирането на „етнически анклави“ в градовете като заплаха за социалната, културната и пространствената цялост на града.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Като заключение може да се обобщи, че пространствената сегрегация е многомерен пространствен феномен на териториална концентрация на група от хора с определена класова, етническа и/или расова принадлежност. Тази сегрегация е резултат както от доброволни индивидуални решения, възприети като стратегия за оцеляване и съхраняване на собствената култура и идентичност, така и от пряка или непряка принуда, от пряка или непряка дискриминация, икономически ограничения, социално изключване, институционални поли-

тики и др., или е резултат от комбинация от тези два вида фактори. Близостта, или т.нар. „съседство“, на голям брой домакинства в неравностойно положение утежнява и удължава недостатъците на пространствената сегрегация. Оценявайки положителните и отрицателните резултати от пространствената сегрегация, може да се заключи, че отрицателните последици са значително повече. В съвременните дискусии преобладава мнението, че пространствената сегрегация засилва съществуващите социални неравенства и води до много други негативни последици, свързани с ограничения в участието на жителите в социалния живот на града, ниско качество на образованието, ниска степен на интеграция в пазара на труда, влошени здравни показатели и др.

Близостта на етническите групи определят моделите на социално взаимодействие и пространствен достъп до социални услуги (етническите групи, които живеят отдалечено една от друга, е малко вероятно да си взаимодействат помежду си и да използват едни и същи социални институции – здравни, образователни заведения, паркове, социални центрове и др.). С увеличаване на пространствената близост вероятността и степента на социално взаимодействие се увеличават.

Пространствената изолация и сегрегация се проявява под действието на специфични механизми през различните исторически условия и при различни идеологически влияния. Социалните неравенства, както и дългосрочните етнически взаимодействия рано или късно се отразяват върху структурата на пространството. Пространството оказва влияние върху формирането на определено поведение на населението, което го обитава, но също така е налице и обратната връзка – населението със своето поведение и социални взаимодействия създават и преоформят градското пространство.

Изясняване на връзките „пространство–време“ и „пространство–население“ са изключително важни и формират централния фокус на научните изследвания в тази област. Те са резултат от продължителното взаимодействие между специфични пространствени модели и социалните, икономическите, политическите, природногеографските и институционалните трансформации, от една страна, и от поведението на различните участници и предоставените им възможности, от друга.

Благодарности

Настоящата публикация е разработена в резултат на изпълнение на проект № КП-06-Н65/7 от 2022 г. на тема „Пространствени модели на ромските градски гетоизирани структури в България“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ при МОН.

ЛИТЕРАТУРА

- Andersen, H. S.** (2002) Excluded Places: the Interaction between segregation, urban decay and deprived neighbourhoods. *Housing, Theory and Society*, 19, 153–169.
- Andersson, R.** (1998) Socio-spatial dynamics: ethnic divisions of mobility and housing in post- Palme Sweden. *Urban Studies*, 35(3), 397–428.

- Duncan, O., S. Lieberman.** (1959). Ethnic segregation and assimilation. *American Journal of Sociology*, 64, 364-374.
- Francini, M. Ch.** (2013) Master Thesis. Segregation policies in Sweden & Italy Supervisor: Prof. Jan Evert Nilsson, pp. 40 <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:832901/FULLTEXT01.pdf>
- Haussermann, H.** (2005). The end of the European city? *European review*, 13 (2), 237-249. inner city, the underclass, and public policy. University of Chicago Press, Chicago.
- Klaff, V.** (1987) *The Urban Ecology of Jewish Populations: A Comparative Analysis*. Springer, 343-361.
- Lewis, O.** (1966) *The culture of poverty*. In R.T. Le Gates and F. Stout (eds.), *The city reader*, Routledge, London and New York.
- Massey, D. S., N.A. Denton.** (1988) The dimensions of residential segregation. *Social Forces*, 67, 3, 281–315.
- Massey, D., N.A. Denton.** (1993) *American Apartheid*. Harvard University Press: Cambridge.
- Musterd, S.** (2002). Response: Mixed housing policy: A European (Dutch) perspective. *Housing Studies*, 17, 139-143.
- Musterd, S.** (2005) Social and Ethnic Segregation in Europe: Levels, Causes, and Effects. *Journal of Urban Affairs*, 27 (3), 331–348.
- Musterd, S.** (2006). Segregation, urban spaces and resurgent city. *Urban studies*, 43 (8), 1325– 1340.
- Musterd, S., A. Fullaondo.** (2008) Ethnic segregation and the housing market in two cities in northern and southern Europe: the cases of Amsterdam and Barcelona. *Architecture, City and Environment*, 3 (8), 93-115.
- Musterd, S., R. Andersson.** (2006) Employment, Social Mobility and Neighbourhood Effects: The Case of Sweden. *International journal of urban and regional research*, 30 (1), 120-140.
- Park, R. E., E.W. Burgess.** (1925) *The city: suggestions for the investigation of human behavior in the urban environment*. Chicago, Ill.: The University of Chicago Press.
- Peach, C.** (ed.) (1975) *Urban social segregation*. London: Longman.
- Webber, R.** (2004) *The Relative Power of Type of Neighbourhood Vis a Vis Person and Household Level Demographic Variables as Discriminators of Consumer Behaviour*”, ESRC Economic and Social Research Council, CNR- paper:22 Glasgow and Bristol
- Wilson, W.J.** (1987) *The truly disadvantaged: the York A. M., M. E. Smith, B. W. Stanley, B. L. Stark, J. Novic, Sh. L. Harlan, G. L. Cowgill, Ch. G. Boone.* (2011). *Ethnic and Class Clustering through the Ages: A Transdisciplinary Approach to Urban Neighbourhood Social Patterns*. *Urban Studies*, 48 (11), 2399-2415
- Wilson, W. J.** (1991) Another look at the truly disadvantaged. *Political Science Quarterly*, 106 (4), 639-656.
- *** Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020, European Commission, Brussels, 5.4.2011 COM(2011) 173 final. Available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0173:FIN:EN:PDF> For a summary see Working together for Roma inclusion - The EU Framework explained, European Union, (2011), available at: http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/working_together_for_roma_inclusion_en.pdf